

Малога Л. А.,

*аспірантка кафедри економіки підприємства
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ПЛАНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРИМУ З УРАХУВАННЯМ ПОВОЄННОГО ДОСВІДУ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна запустила деструктивні механізми й стала серйозним викликом для економіки, зокрема й для сфери туризму, яка не встигла оговтатися після застою, спричиненого пандемією. Питання відновлення туристичної галузі, конкурентоспроможності вітчизняного продукту стоїть гостро. У науковій літературі з'явилися розвідки, у яких акцентують увагу на управлінських процесах розвитку сфери гостинності у воєнний та повоєнний періоди, дають прогнози розвитку сфери гостинності окремого регіону [1], обґрунтовують важливість тих напрямків туризму, які забезпечують збереження природних ресурсів та біорізноманіття, накреслюють шляхи приваблення туристів [3], розкривають перспективи повоєнного відновлення туристичної галузі в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду [7] та ін. Погоджуємося зі спостереженням болгарського дослідника С. Іванова: «Оскільки криза туристичних потоків від 2014 року в Криму сталася відносно недавно, наукової літератури на цю тему та її вплив на індустрію туризму та гостинності в Криму мало» [9]. Відтак проблему відновлення туристичної галузі, яку визнано пріоритетною для економіки АР Крим, вважаємо актуальною, вона потребує поетапного вирішення.

Тенденції впливу на розвиток Криму завжди були спрямовані на туристичну інфраструктуру та курортну базу. Станом на 1940 рік у Криму функціонувало 195 санаторно-курортних установ, послугами яких могли скористатися 370 тис. осіб, у період Другої світової війни знищено 109 закладів такого типу. Не випадково, що вже в перші роки після завершення війни розпочато відновлення санаторіїв, пансіонатів, інфраструктури великих курортних міст, зокрема Алушти, Євпаторії, Ялти, і на початок 1954 року працювали 160 санаторіїв та будинків відпочинку, які могли прийняти 250 тис. осіб [5, с. 86], однак жодної нової лікувальної установи не збудовано. Привабливість регіону визначалася не в останню чергу безкоштовними або придбаними за низькою вартістю путівками на оздоровлення військових, ветеранів війни, а також для відпочинку представників робітничого класу.

Використання багатих природних ресурсів сприяло забезпеченню лікування мінеральними водами та грязями, тож лікувально-оздоровчі курорти почали підніматися соціально-економічний розвиток півострова.

Від 1954 року настає період передачі Криму (тоді Кримської області) у склад УРСР. У збірнику документів і матеріалів «Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015)» відзеркалюються економічні та культурні аспекти входження Криму до України, зокрема йдеться про те, що на момент перепідпорядкування Кримської області Українській РСР використовувані здравницями приміщення не пристосовані для надання послуг, не відповідають необхідним лікувальним вимогам, крім того, «нерозв'язаними питаннями для курортних міст та селищ залишалися відсутність центральних каналізаційних мереж, споруд для утилізації відходів, погана забезпеченість водою» [5, с. 86].

У наступні роки відбувається модернізація, вкладаються великі кошти в забудову нових зон відпочинку та лікування (санаторії, пансіонати, готелі, туристичні бази), розвиток транспортної інфраструктури (авто, залізничні, повітряні шляхи). Після налагодження лікувально-оздоровчого процесу посилюється інтерес до культурних пам'яток, що позначилося на формуванні культурно-пізнавального напрямку туризму (Херсонес, Бахчисарай, Керч, Судак та ін.). Уже в 70 рр. XX століття Крим став культовим місцем відпочинку.

Розпад Радянського Союзу спричинився до економічної кризи, це призвело до зниження фінансування, а отже – і занепаду багатьох об'єктів курортної індустрії Криму. Незважаючи на сказане, «коли розбурхані Москвою сепаратистські пристрасті досягли апогею, а Крим став яблуком розбрату між Україною і Росією», швидко з'являються зазіхання на економічно піднесені галузі виробництва АР Крим, що є найвагомішим доказом вирішального внеску українського народу в повоєнне відродження півострова [2].

Анексія Криму Росією призвела до міжнародної ізоляції, накладання санкцій, перекрила туристичні потоки в економічно привабливий регіон. За статистичними даними, відвідуваність Криму знизилася на 60–70%. Російський уряд, змушений орієнтуватися лише на внутрішній російський ринок, не припинив інвестувати в розвиток курортів, транспортного сполучення, модернізацію інфраструктурних об'єктів. Наразі півострів мілітаризований, це скупчення військових баз. Курортні місцевості набули невластивих ознак, загроза безпеки відлякує потенційних туристів: бажання відвідувати півострів зникло навіть у росіян, які побоюються військових дій.

Уважаємо, що після перемоги України туристичне майбутнє Криму як оздоровчого курорту залежатиме від політичного врегулювання та надання гарантованої безпеки. Слід очікувати на поступову інтеграцію

в міжнародний ринок із надання послуг та відновлення внутрішніх і закордонних сполучень.

Відродження всіх окупованих територій, включно й Криму, почнеться з процесу розмінування. Працюючи на перспективу повернення туристів, розглянемо аспекти впливу на привабливість відвідування територій:

1. Безпека (виведення російських військових баз, розмінування; стабілізація безпеки для цивільного населення; міжнародні миротворчі місії задля підтримки перехідного періоду).

2. Туристична інфраструктура (інвестиції в модернізацію старих або будівництва нових оздоровчих санаторіїв, готелів, пансіонатів; реконструкція транспортних сполучень, інфраструктурних об'єктів; державна підтримка пільгових програм для створення нових робочих місць та відновлення бізнесу в туристичній галузі) [8].

3. Приріст відвідуваності українського Криму (інтерес з боку внутрішніх та іноземних туристів, особливо з країн ЄС та діаспорних українців; слід апелювати до почуття ностальгії цільових туристів).

4. Відновлення гірського, пішохідного туризму (природно-рекреаційного туризму); тут є всі передумови, адже «особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, маловідомі широкому загалу великі, різноманітні унікальні туристичні ресурси, спроможні задовольнити попит найвимогливіших споживачів туристичних продуктів» [4, с. 343].

5. Виклики / ризики (побоювання відвідувати через наслідки війни та нестабільність після деокупації).

6. Реінтеграція (допомога від міжнародних інвестиційних фондів; скасування санкцій сприятиме поверненню в дію міжнародних партнерств та можливостей виходу на ринок туристичного бізнесу). Кабінет Міністрів України 4 квітня 2023 року затвердив План заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя [6].

До підготовки документа «Пріоритетні кроки Української Держави після деокупації Криму» залучено 36 експертів, які представили візію відновлення туризму в Криму: це «цілорічний курорт, який тримається на малих та середніх підприємствах, які <...> відновлюють традиційні промисли, зберігають унікальну культуру, природу та історію півострова» [8]. Вочевидь, туристична галузь у цьому регіоні має великий потенціал на «оздоровлення» й зростання.

Отже, відбудова туристичної галузі в Криму залежатиме від сукупності чинників, нові мирні угоди та дипломатичні заходи сприятимуть створенню туристичної інфраструктури. Цілком зрозумілими є переживання та побоювання через зміни, які сталися після анексії півострова. Успішне повоєнне відновлення туристичної галузі спиратиметься і на зарубіжний досвід, і на власні напрацювання,

визначатиметься вдалими управлінськими рішеннями. Поетапне відновлення економіки, зокрема галузі туризму, забезпечить Криму набуття в майбутньому тих характеристик, які названо візією.

Список використаних джерел:

1. Вдовічен А., Кифяк В. Сфера гостинності України: відновлення у повоєнний період. *Підприємництво*. 2022. № 3. С. 68–77.
2. Вольвач П. Як Україна відбудувала Крим після війни і депортації. *Історична правда*. 2014, 3 березня. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/4db1ab91438ae/>
3. Замула І., Травін В., Кирилюк М. Післявоєнний розвиток екотуризму: вітчизняний і міжнародний досвід. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 2(104). С. 10–17.
4. Заставний Ф. Д. Україна. Природа, населення, економіка. Львів : Априорі, 2011. 504 с.
5. Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015) : збірник документів і матеріалів. 2-ге вид. / упоряд. : О. Г. Бажан, О. В. Бажан, С. М. Блащук, Г. В. Боряк, С. І. Власенко, Н. В. Маяковська. Київ : Кліо, 2016. 1092 с.
6. Мірошніченко В. План заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції Криму. Що змінилося? *Українська Гельсінкська спілка з прав людини*. 21.04.2023. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/plan-zakhodiv-z-realizatsii-stratehii-deokupatsii-ta-reintehratsii-krymu-shcho-zminylosia/>
7. Моца А., Шевчук С., Середа Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка і суспільство*. 2022. Вип. 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1560>
8. Пріоритетні кроки Української Держави після деокупації Криму. URL: <https://ppu.gov.ua/documents/priorytetni-kroky-ukrayinskoji-derzhavy-pislya-deokupatsiyi-krymu/>
9. Ivanov S. Impacts of the entry of the Autonomous Republic of Crimea into the Russian Federation on its tourism industry: An exploratory study. *Tourism menegment*. 2016. Vol. 54. P. 162–169. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517715300376>